
Anmeldelser

Berlin, hvor historierne problematiseres, men samtidig er det vel netop et forsøg på at skrive historien om de nye aner: historien om en mand og en kvinde. Selve titlen *Billedernes logik* er for Wenders netop en markering af forholdet mellem billeder og fortælling. "At genfinde billedernes logik, at give dem en form, der videregiver en sammenhængende enhed", det er det, filmarbejde handler om.

Billedernes logik er, i kraft af det indblik man får i Wenders' arbejde med sine film, en stærk og vældig interessant bog. Som det også er tilfældet med Bergmans *Billeder* får man en utrolig lyst til at se eller gense filmene, der omtales.

Ove Christensen

Krac

Henrik Reeh: *Storbyens Ornamenter. Siegfried Kracauer og den moderne bykultur*. Odense Universitetsforlag 1991, 275 sider, illustreret.

*

I sin fantastiske reportagebog om de proletariserede ansatte i kontorer, forretninger og varehuse i tyvernes Berlin - *Die Angestellten* - skriver Siegfried Kracauer et sted, at det er hverdagens bittesmå katastrofer, der bestemmer et menneskeliv og ikke, som man ofte tror, de store historiske og politiske begivenheder: krige, uroligheder, jústitsovergreb. Han kritiserer videre den velmenende antikapitalistiske intelligens i staden for at gøre sig det alt for let, for ikke at komme til sagen, for at undlade at "bestemme den normale tilværelse i dens umærkelige forfærdelighed." I denne opfattelse var han ikke alene, men i selskab med bl.a. Ernst Bloch, Benjamin, Adorno, Otto Rühle og Wilhelm Reich. I modsætning til nogle af disse bevægede han sig imidlertid, som var han befriet for det allerede tænkte tunge last, havde som incognito overalt i byen sit hjem og formåede som kulturjournalist at gestalte den evige sammenhæng mellem de mest uanselige fænomener og afgørende historiske bevægelser i en kunstnerisk fortættet, bevægelig, men aldrig ornamenteret skrift. At følge konturerne og bestemme essensen i en sådan analytisk praksis er en jætteeopgave.

Henrik Reeh vender sig tidligt i sin bog

Anmeldelser

---

om Kracauer mod den traditionelle byplanlægning, der tenderer mod at anskue "byen som *rum for konstruktion og administration*" og retter strategisk sin analyse mod generobringen af byen som "*rum for subjektivitet*". Som bogens titel angiver, har han valgt storbyen og ornamentet som de dominerende figurer eller begreber, hvorigennem behandlingen foretages. Kracauer tematiserer kun ornamentkategorien indgående i det berømte essay *Das Ornament der Masse*, men som Reehs fremstilling godtgør, er den konstitutiv i hans tænkning. Gennem tre store dele behandler Reeh ornamentets stilling i Kracaueers produktion i årene 1925-37 og viser gennem hans tekster dets fremtræden i rum, bygninger, ting, mennesker, eksisterende form for materialet, kun i dets forform til stede i socialiteten, i tanken og håbet.

Efter kortere indledende placeringer af Kracauer i forhold til urbananalytikken og til ornamentdiskussionens enfant terrible Adolf Loos (*Ornament og forbrydelse* 1908), bestemmer Reeh definitivt Kracaueers arbejde og hele sit eget projekts tese og opbygning ud fra en læsning af Georg Simmels klassiske opsats *Storbyerne og det åndelige liv*. Simmels forestilling om et begrebsligt og faktisk forløb fra den subjektive ånd over den objektive ånd frem mod den endelige løsning og forløsning: resubjektivering af den objektive ånd accepteres, således at bogens tre dele helliges hvert af disse 'momenter' under overskrifterne: 1. *Fra arkitekthverdag til by-bevidsthed*; 2. *Fra individuel byerkendelse til mødet med storbyens erindringskrise*; 3. *Byen - den*

kollektive erindrings rum.

De indledende teoretiske bestemmelser følges af en udførlig gennemgang af Kracaueers anonymt udgivne roman *Ginster. Von ihm selbst geschrieben* - nok mere ironisk og illusionsløs end Reeh fremhæver - og en oplysende behandling af Kracaueers disputats om smedjærnskunsten og -ornamentikken i Berlin und anderswo. Ornamentet som kritisk og subjektivitetsindstiftende figur og dets vilkår under ødelæggende samfundsmæssige betingelser, her specielt arkitekturprofessionens og familiens tvangsformer, undersøges, medens den overlegne dygtighed og sikre caprice i især de berlinske smedes kunst anerkendes. Reeh trækker allerede nu et af de centrale elementer i Kracaueers bestemmelse af ornamentet frem, nemlig at såvel den enkelte persons ornamentale praksis (f.eks. kruseduller på papiret, strikning) som det præmoderne håndværksmæssige ornament frit har mulighed for at slynge sig gennem menneskelige, historiske og livshistoriske processer uden at åbne sig for fremmedbestemt annektering eller henfalde til forsteningen og livløsheden. Det må i den sammenhæng bemærkes - hvad Reeh gør - hvor empatisk Ernst Bloch og Benjamin formulerede sig omkring ornamentets status som henholdsvis vejen til Mennesket selv og auraens hovedkendetegn.

I den følgende del, efter min mening bogens bedste, løfter taget sig, for temaet er nu den objektive ånd alias byen som skrevet og beskrevet i en strøm af essays fra tyverne og begyndelsen af trediverne. Behandlingen begrænser sig til det udvalg,

---

Anmeldelser

Kracauer selv foretog til bogen *Strassen in Berlin und anderswo*, flankeret af samlingen *Das Ornament der Masse*; det meget fyldige udvalg af artikler, der i 1990 blev optrykt i hans *Schriften* (indtil 1933 i alt 227 stk.), er nok arriveret en postgang for sent. Kracauers senere filmanalyser, *From Caligari to Hitler* m.fl., falder uden for bogens rammer. Det undrer mig imidlertid, at Reeh ikke inddrager *Die Angestellten*, et af Kracauers bedste arbejder, der om noget fortæller om urbanbevidsthed, om sminkning og hårfarvning i tjenesten, om arbejdsret og firmasport og gashane, om skrivemaskineundervisning under afspillelse af militærmarcher, *schwermütig*, *heiter*, *wild und lustig*, om personalechefen, der foretrækker ansøgere med en "moralsk-rosa teint", og om kæmperestauranten Haus Vaterland med dens foreslåede blanding af Drang nach Süden, panoramaer og *den nye saglighed*, "denn nur das Modernste ist gut genug für unsere Massen."

Nuvel, analysen indledes på dette sted med en gennemgang af Kracauers skelsættende og profetiske essay *Das Ornament der Masse*, der så tidligt som 1927 har blikket stift rettet mod partidagene i Nürnberg. Gennem en hårfin analyse, der bestandig bevæger sig på randen af sit eget begrebslige sammenbrud, ser Kracauer her de kønsløse rækker af mekanisk dansende Tiller-girls som avlet af arbejdsprocessen og den kapitalistiske *ratio*, lukkende sig om sig selv og som produktionen alene rettet mod sig selv som mål - ser disse Tiller-pigers masseornament som det rene, men også det sande epokale tegn, berøvet enhver forbindelse til

det menneskelige, til det organiske, til naturmaterialet, vel at mærke som formet og menneskeliggjort, og til den kategori, han trodsigt modstiller den kapitalistiske *ratio*, nemlig *Fornuften*. Fornuften er det, der hævder sig som et civilisatorisk fremskridt på tværs af den snævrere kapitalistiske *ratio*; dén er det, der i en afmytologiserende bevægelse gør sig fri af naturen for at til egne sig den. Den ved - og her ligger den egentlige styrke og advarsel i Kracauers analyse - at under det abstrakte ornament eller tegn bevæger den ikke-formede natur sig endnu og driver i kulten masseornamentets "*rationelle tomme form*" frem.

Men dette masseornament vil kunne tilbagetrænges i en social, politisk og æstetisk bevægelse, for Kracauers projekt er umiskendeligt oplysningens, den klassiske modernitets projekt. Menneskene vil selv antage træk af et ornament med rødder i historien og Fornuften. Med afsæt i oplevelsen af især ældre bystrukturer, bl.a. i Middelhavsbyerne, fremanalyserer Kracauer frigørelsens former i det labyrintiske, det improviserede, det processuelle, i den levende uregelmæssighed i det daglige liv blandt jævne folk på gaderne, på pladserne, ved boderne. "Når byens overflade opbrydes i ornament, er det tegn på, at kulturens former er historisk frembragte og foranderlige", skriver Reeh.

Bevægelsen mod menneskers ornamentelle forankring og tilsynekomst i deres indbygdes konfigurationer, i deres bygninger, materialer og ting krydses imidlertid - som et ikke gennemlyst problem i Kracauers egen analyse - af den drømmenes kraft, som livet i

---

Anmeldelser

---

byerne frembringer, fascination og trussel i ét. I lighed med Benjamin opfatter Kracauer byerne som drømmeproducenter - hvad der klart fremgår af begges Pariseranalyser - men i modsætning til denne er han endnu forvissnet om historiens og fornuftens mulighed, om fremskridtet som et skridt frem og ikke den bitre march hen over endeløse rækker af ruiner. "Erkendelsen af byer er knyttet til dechifrerings af deres drømmeagtigt henkastede billeder", skriver han. Hæderværdig bestræbelse, der undermineres og befæstes af lyset, altid lyset, opsøgningen af rusoplevelser, på gaderne, i mængden, af drømmens egen lyst. Modsigelsesfyldt fremtræder drømmen som vilkår for såvel urbaniteten som erkendelsen af den. Her som andetsteds mærker man Baudelaire.

I en perlerække af essays gestalter Kracauer da byernes liv i dets aparte og grusomme storhed. Byernes rum analyseres og kritiseres, med sympati for og opmærksomheden rettet mod de udstødte og fortrykte, alle dem, som produktionen har kastet fra sig - især i Berlin og andre tyske byer, der ikke anskues eller opfattes som industribyer, men som cirkulationens centre. Med fyldige citater lader Reeh Kracauers tekster komme til deres ret og fremhæver bl.a., hvorledes det visuelle træder frem i det skrevne. Som figurer hos Hoffmann, Dauterive, Doré, Simplificissimustegnerne - i urolige billeder bevæger de sig gennem de menneskeansamlinger, de gader, de huse, som er byen. Skikkelser aftegner sig i Berlin, Paris, Marseille, til stede i et historisk nu trænger de sig på for - som Bloch skriver - at finde plads i erindringen.

I sidste del behandler Reeh Kracauers bog fra 1937 *Jacques Offenbach und das Paris seiner Zeit*, som Kracauer selv kaldte en samfundsbiografi. Nok var *Krac*, der da levede i eksil, ude på at score en højst nødvendig kasse, og bogen blev da også oversat til en række sprog, men samtidig leverede han en næppe overgået fremstilling af Det andet Kejserdømme og dets ytringsformer, formidlet gennem skildringen af Offenbach og operetten som det sande udtryk for periodens livsfølelse og selvbevidsthed, men også som kritik af den. Hr. Daniel Halévy, barnebarn af Offenbachs librettist Ludovic Halévy, har ikke uret, når han i forordet til den franske udgave af bogen skriver: "Hr. Kracauer har nogle så intelligente antenner, at han har fundet det hele i gamle gulnede papirer."

Reehs bog rummer mange glimrende iagttagelser, men svækkes, så vidt jeg kan se, af den metodiske tilgang. Analysen støttes ikke væsentligt af baggrundsmateriale, det være sig om Berlin og Paris i tyverne og trediverne, den kulturelle situation i Europa efter 1. verdenskrig eller for den sags skyld Det andet Kejserdømme, ligesom det centrale kunstneriske og kunsthistoriske begreb og fænomen *Ornamentet* ikke følges bagud i historien, bagom Loos' i sandhed effektfulde provokationer (behandlingen af smedjærnsornamentet undtaget). Hertil kommer, at den valgte præsentation af Kracauers tekster så at sige avler en abstraktionstvang, en for gentagen og for uformidlet overgang mellem det konkrete materiale og bestemmelsen og almengørelsen af det, således at de foretagne abstrak-

---

Anmeldelser

---

tioner står i fare for ikke at optage tilstrækkeligt af det stof, som de dog skulle samle og uddybe. Endelig forekommer den overordnede begrebsdannelse: subjektiv ånd, objektiv ånd, resubjektivering mig mindre overbevisende. Disse Hegelsk tonede begreber kommer i den Simmelske version ikke for alvor i bevægelse. En knivspids Hegel ville have gjort godt.

Men når dette er sagt, må det understreges, at Henrik Reehs bog er et værdifuldt arbejde, der også på internationalt plan er en af de første omfattende præsentationer af Kracauer. Fremstillingen understøttes af mange originalt sette fotografier, optaget af forfatteren selv i det moderne livs metropoler. Man kan håbe, at Reehs bog vil bane vejen for udgivelsen af et udvalg af Kracauers essays og reportager på dansk. Da vil nogle for første gang mærke det, som Ernst Bloch for længe siden bemærkede: "En holdning med substans, sorgens og det revolutionære hads ironi, en ubestikkelig kløgtighed."

Vagn Lyhne

Ørkenskærmen

Paul Virilio: *L'écran du désert, chroniques de guerre*. Galilée 1991, 193 s. 98 F

*

"Mediernes øjeblikkelighed, allestedsnærværelse og altseen er elementer af morgendagens politik, og ingen spørger om, hvad det fører med sig" (Virilio 1991).

Paul Virilio, hastighedsteoretiker og byplanlægger, har udgivet en samling af kronikker skrevet i relation til krigen i Golfen. Han deltog nemlig i krigen og det på lige fod med os andre, der så TV! Som krigskorrespondent oplevede han begivenhederne på krigsskuepladsen direkte, i "reel tid" bl. a. formidlet af satellitstationen CNN.

Bogen, der oversat til dansk ville hedde "Ørkenskærmen", er, nu med det empiriske grundlag, mere udfoldet end hans tidligere bøger (eksempelvis *Guerre et Cinema* (1984) og *Vitesse et Politique* (1977), fordi golfkrigen på flere måder var en bekræftelse af hans teorier og visioner. Virilio har dog en tendens til at insistere for meget på emner, som han allerede har behandlet, og det hænger sikkert sammen med bogens genre: en artikelserie, en række krigsdagbøger udgivet med et samlende forord og et aktualiseret efterskrift, der med fordel kunne have været skrevet sammen til en helhed, men aktualiteten af hans teorier har sandsynligvis fordret en hurtig udgivelse. Når det er sagt, må man indrømme ham, at han også følger sine teorier "up to second" og anvender dem til skarpe og foruroligende i-